

CONSERVAREA CULTURII: DOCUMENTAREA PATRIMONIULUI IMATERIAL. DOCUMENTAREA PATRIMONIULUI IMATERIAL: NOI CONCEPTE... NOI METODE?

Marilúcia BOTTALLO

In anul 2002, în cadrul conferinței Anuale a Comitetului Internațional pentru Documentare al ICOM a fost pusă în discuție vocația principală a documentării muzeologice. Aceasta nu are ca scop doar conservarea, organizarea și punerea la dispoziție a suporturilor documentare, ci și a conținutului imaterial transmis prin studiile muzeologice, colecții și alte manifestări de acest gen. Metoda a fost calificată de anumiți autori ca o formă de „conservare intelectuală”, pentru că subînțelege obiectele și studiile ca potențiali purtători de informație. În consecință, **documentarea gestiunii muzeologice** trebuie înțeleasă în limitele muzeologiei aplicate.

Instituțiile muzeologice sau cele de același gen, desemnează locuri destinate colecției și expunerii de bunuri, artefactelor, ecofactelor și materialelor de origini diverse. Însă, la sfârșitul anilor '60, când artiștii plastici au fost impulsionați de curentul din mai 1968 din Franța, desemnează, de asemenea, manifestările artistice care se refereau la momentul intervenției asupra rezultatului care, de multe ori, de atunci, se limitează doar la înregistrarea evenimentului, amănunt nu întotdeauna relevant față de posibilele și diversele semnificații ale întregului din care face parte.

Pornind de la teoria formulată de muzeologul Waldisa Rússio, muzeologia este știința care studiază conceptul de muzeu, caracterizat de relația dintre om și obiect într-un cadru instituționalizat ideal: muzeul¹.

În mod tradițional, muzeele sunt asociate cu obiecte materiale și, în general, această materialitate dă falsa noțiune că prin intermediul ei putem înțelege, în general, conținuturile distincte ale manifestărilor culturale, ale practicilor științifice și tehnologice, ale formelor de elaborare a conceptelor mitice și istorice și ale principiilor artistice.

Deși conceptul contemporan de patrimoniu include și imaterialul, ca, de exemplu, manifestările culturale și tehnice, pentru muzeu, ca instituție, se pune problema colecției și a colecționării.

Krzysztof Pomian definește colecția drept „orice grup de obiecte naturale sau artificiale, aflate temporar sau definitiv în afara circuitului activităților economice, supuse unei protecții speciale într-o locație închisă amenajată în acest scop și expuse vederii publicului”². De asemenea, el afirmă că nu este vorba de obiecte în sine, ci de limbajul care facilitează accesul către invizibil, sau către reprezentare. Totuși, limbajul nu este suficient pentru a permite relația de reprezentare între obiecte care necesită un mobil pentru a determina interesul omului pentru fenomene care nu îi sunt neapărat vitale și care să creeze, chiar dacă inconștient, necesitatea dialectică de opoziție și uniune între vizibil și invizibil, ceea ce permite distincția și înțelegerea fenomenelor universului, fie prin intermediul privirii, în primul caz, fie prin cel al cuvântului, în al doilea³. Așadar, în ceea ce privește înțelegerea conținuturilor, și din punctul de vedere al înregistrării

1. Waldisa RÚSSIO, *Conceito de cultura e sua inter-relação com o patrimônio cultural e a preservação*, în *Cadernos Museológicos* n°3, IBPC, RJ, 1990, p.9.
2. Krzysztof POMIAN, *Colecção, Enciclopédia Einaudi. História e Memória*. V.1, Fernando Gil (coord.). Traducerea Suzana Ferreira Borges, Imprensa Nacional/Casa da Moeda, Porto, Portugal, 1985, p. 53.
3. *Ibidem*, id, p. 69.

acestui conținut, rezultă că distincția dintre patrimoniul material și imaterial ia forma unei tautologii.

Când vorbește despre nucleul preocupărilor muzeologiei, Waldisa Rússio trimite, indirect, la caracterul tranzitoriu al experienței muzeologice, calificând-o drept concept - deci, ceva ce există dar care are o anumită durată în timp și corespunde timpului experienței. Așadar, se poate foarte bine substitui noțiunea de obiect cu cea de fenomene culturale, manifestări artistice sau orice alt eveniment care ar avea loc într-un muzeu sau care ar beneficia de adăpost și preservare prin intermediul documentării muzeologice.

Waldisa Rússio accentuează faptul că relația om-obiect de muzeu trebuie să aibă ca parametri principiile fidelității, documentării și mărturie. Pentru ea, **documentarea** presupune un 'document', care etimologic provine de la *docere*: a învăța/a educa. De aici, documentul nu doar transmite o informație, dar și învață despre cineva sau ceva. Iar cel care învață/educă, transmite informația cuiva. **Originea** mărturiei este *testimonium*, adică a declara, a atesta un fapt sau un lucru al cuiva. Precum documentul, mărturia implică, de asemenea, două persoane. Cel care mărturisește declară ceea ce știe sau a observat, deci, prezența sa, „contactul” cu actul sau faptul mărturisit. **Fidelitate**, în muzeologie, nu presupune neapărat autenticitate, în sensul tradițional și strict, ci veridicitate, siguranța provenienței documentului sau a mărturie⁴.

Diferitele principii ale înregistrării fenomenelor temporale în scopul conservării implică mai puțin chestiuni de metodă, cât de gândire a ceea ce înseamnă aceasta din punctul de vedere al valorilor muzeologiei tradiționale. Astfel, în procesul de „muzealizare”, i se cere muzeului menținerea principiului permanenței, deci se justifică retragerea obiectului

din fluxul vieții funcționale și, privat de atributele sale specifice și evoca-toare, se transformă în document.

Dar, atunci, ce justifică analiza distincțiilor dintre patrimoniul material și cel imaterial? Relația muzeologică este un limbaj, deci o reprezentare care permite o existență și, tocmai de aceea, unică, individuală și condiționată de factori ce țin de formarea, originea și interesul persoanei care o experimentează. Dacă luăm în considerare că, în acest caz, un limbaj se caracterizează prin funcționalitatea capacității de a asocia și a produce semne, iar acestea, înțelese ca reprezentare a obiectului și a celui care interpretează, sunt un element esențial al procesului cunoașterii, atunci reiese că toată acțiunea este o reprezentare întotdeauna parțială, niciodată totală⁵.

Dacă reprezentarea semnifică substituirea unui lucru prin altul, a fi în loc de, rezultă că în acel act se revelă capacitatea de a genera informație, adică, de a infera. În acest fel, deducția, regulată de principii asociative ale contiguității (asociere prin intermediul experienței) și ale similitudinii (analogia, care este un proces intelectual, deci, controlat prin raționament) creează, prin urmare, noi semne și reprezentări⁶.

Astfel, o noțiune mai cuprinzătoare a culturii subînțelege faptul că fenomenele pe care le studiază se alterează de-a lungul anilor. Formele de înregistrare pe care le cunoșteam deja nu mai sunt suficiente; o dată racordate la o cultură vie, nu se poate pretinde ca relațiile ar putea să rămână neschimbate. Astfel, asistăm la diverse tentative de a înregistra fapte, evenimente și forme culturale care încep să se piardă sau să se modifice drastic.

Pentru Walter Benjamin, noțiunea de autenticitate nu include și reproducerile tehnice. Și totuși, dacă se consideră că formele de reproducere sunt de asemenea reprezentări, atunci rezultă că, și atunci când este înțeleasă

4. *Op. cit.* p. 8.

5. Elaine CARAMELLIA
História da Arte. Fundamentos Semióticos. (Col. Humus). Bauru, SP: EDUSC, 1998, pp. 65, 66

6. *Ibidem. Id.* pp. 70-71.

7. Marilúcia BOTALLO, *O gestão documental do patrimônio arqueológico e etnográfico*, în *Revista do Museu de Arqueologia e Etnologia*, São Paulo, vol. 6, 1996, p. 290.

8. Ulpiano Toledo Bezerra de MENESES, *A História, cativa da memória? Para um mapeamento da memória no campo das Ciências Sociais*, în *Revista do Instituto de Estudos Brasileiros*, São Paulo, V. 34: 9-23.

ca o înregistrare, documentarea nu corespunde cu o reproducere a realității, ci cu imagini ale realității. În acest fel, documentarea însăși se constituie ca imagine, deci ca o posibilă formă de a reprezenta lumea.

Dacă documentarea muzeologică nu captează plenitudinea unui fenomen artistic, cultural sau social, cu atât mai puțin poate reda o formă sensibilă, și dacă, mai mult decât atât, este și un obiect al reprezentării – deci încărcat de ideologie – ca parametru și referent participant într-un moment istoric determinat, este de asemenea impregnat de acesta din urmă, sau, acesta nu îi este indiferent. Documentarea muzeologică este și metoda de a păstra legitimitatea conferită de o posibilă dimensiune istorică.

Pentru ca documentarea muzeologică să își mențină calitățile necesare de fidelitate, documentare și mărturie, necesare existenței relatării muzeologice, este necesară o investiție în ceea ce privește **metoda**. De aceea, „consistența procedurilor documentare și tehnice este capabilă să proporționeze contactul cu ceva ce este în strânsă legătură cu sursa «faptelor», a materiei prime a Istoriei”⁷.

Conceptul de adevăr documentar, cu toate acestea, nu este inclus în ideea de adevăr ca principiu irefutabil, sau nu se referă la o experiență ce poate fi investigată, ci se bazează pe verificarea aspectelor sale juridice și administrative care desemnează mijloace de clasificare, înscriere, unicitate, determinare tipologică, forme de descriere, vocabular controlat/termeni specifici, etc.

În procesul tratării unui document, specificitățile legate de forme de comunicare, origine, forme de achiziționare și altele, nu constituie doar istoricul unui item, ci și stabilesc o relație între acel obiect și colecția din care face parte, istoria instituției în sine și, în caz extrem, cu însăși Istoria.

Documentarea muzeologică a patrimoniului imaterial nu pretinde să țină locul unui obiect, dar, folosindu-se

de permanența materială a înregistrării sale, permite recunoașterea fenomenului și a singularității lui, în spații și ocazii diferite.

Patrimoniul imaterial, din punctele de vedere ale conservării și documentării - forme de salvare patrimonială - ne indică obiectul ca mărturie concretă a unor fapte și evenimente, dar în anumite circumstanțe care țin de elaborarea memoriei (înțelegând conceptul de memorie nu ca inventar, ci ca principiu de articulare a ideilor) faptele și obiectele reprezintă vectori ai înțelegerii diferitelor forme de percepție și cunoaștere.

Ulpiano Bezerra de Menezes considera că „întrucât este un proces subordonat dinamicii sociale [memoria] discreditează fie ideea de construcție în trecut, fie funcția de administrator al acestui trecut. Elaborarea memoriei are loc în prezent pentru a răspunde cerințelor prezentului”⁸.

Totuși, în cazul în care colecțiile pot fi examinate doar ca suporturi ale unei potențiale memorii, atunci și informațiile conținute în arhive și bănci de date sunt subordonate unei circumscripții istorice. Rezultă, astfel, că semnificațiile colecțiilor se modifică în funcție de exigențele prezentului.

Din punct de vedere al rigorii metodologice documentarea ca sistem, reprezintă un canal de acces și referință, care rămâne deschis pentru alte posibile elaborări, odată confruntat cu alte fenomene pe care le înregistrează. Astfel, poate inclusiv să își revendice o caracteristică de sursă primară, materie primă, de care criticii, istoricii, istoricii de artă, muzeologii și mulți alți profesioniști din breaslă se folosesc pentru o eventuală formulare de concepte și, în ultimă instanță, pentru a fi recunoscute ca persoane responsabile pentru elaborarea propriei istorii.

Traducere: Simina Oana Popa

ABSTRACT

Museology is the science that studies the **museological fact**. This is recognized as the relationship between the human being and the museum object (or phenomenon) in an institutional and ideal scenario: the museum.

We remark the transitory character of the museum experience by qualifying it as a fact. That means it is something that exists but lasts only in time, which corresponds to the

duration of the experience. It will be necessary to strength precise method procedures for the museum to be able to maintain its desirable qualities of proof and evidence (document), testimony and fidelity. Those are essential to the existence of the authentic museum experience. Museum Registration and its methods preserve it legitimacy understood and supposed in the context of a specific historicity.